

družbe, bodo določbe NTZ.-a brez dvoma zajezile škodljive posledice takih gospodarskih tvorb ter jih reducirale na minimum ali vsaj napravile za popolnoma neškodljive.

V. 18. Današnji gospodarski razvoj nam seveda odpira zopet nove poglede. Država pridobiva vedno večji vpliv na delovanje gospodarskih podjetij in sicer od največjih delniških družb in koncernov do najmanjših podjetij posameznih trgovcev. Vedno bolj se priznava socialni značaj podjetja, ki sili k vedno večji nacionalizaciji in kolektivizaciji gospodarstva. V tem pravičnejšem sistemu seveda delniška družba in družba z omejeno zavezo ne bosta mogli biti prepuščeni eni sami osebi.

Vojaška služba in službeno razmerje.

Dr. Stojan Bajič.

Šele tik pred in med sedanjo vojno je uredilo delovno pravo izrečno vpliv službojemnikovega opravljanja vojaške službe na njegovo službeno razmerje.¹ Kakor drugi pravni redi je obravnavalo naše pravo doslej le občje zadržke v službojemnikovem službovanju, namreč zadržke zaradi bolezni in nezgode ter važnih osebnih razlogov (§ 1154^b odz., § 219 ob. z. itd.) in zaradi okolnosti na službodavčevi strani (§ 1155 odz., § 220 ob. z.). Samo obrtni zakon vsebuje izrečno določbo o zadržku zaradi poziva na vojaške vaje (§ 221 ob. z.), ki pod določenimi pogoji službenega razmerja ne prekinejo, temveč ustanavljajo celo službodavčovo obveznost, plačevati za ta čas službene prejemke. Nasprotno je služba v kadru redoma razlog za razvezo službenega razmerja (t. 7 § 258, t. 2 § 271 ob. z.).

Te ureditve niso zadostne. Kakor v drugih državah, je bilo tudi pri nas² treba urediti vprašanje samega obstoja službenega razmerja med službojemnikovim vojaškim službovanjem. Temu problemu je posvečena uredba o ureditvi službenega razmerja ob vpoklicu službojemnikov v vojaško službo z dne 7. ju-

¹ Les problèmes de travail et de la politique sociale et la guerre, Revue internationale du Travail, nov. 1939, 635; Le contrat d'emploi des travailleurs appelés sous les drapeaux, ibid. 709; prim. razpravo Herza in Besslinga v letošnji julijski številki te revije.

Gl. tudi: J. K., Radni ugovor radnika pozvanih na vojnu dužnost, Soc. Arhiv, 1940, I, 270.

² Bajič, Delovno pravo in vojna, Organizator, 1939, 77.

lija 1940 (Sl. N. 182/LX, popr. Sl. N. 188/LXII, Sl. L. 580). Uredba ima zakonsko moč, ker jo je izdal ministrski svet na temelju § 1 uredbe o spremembah veljavnih predpisov in izdajanju novih z dne 16. septembra 1959 (Sl. N. 215/LXXIV).³

I. Obseg veljavnosti. Uredba velja načelno za vsa zasebno pravna službena razmerja, ki jih označuje kot zaposlitve „pri zasebnih (fizičnih ali pravnih) osebah“ (odst. (1) § 8); izmed njih omenja uredba še posebej tista službena razmerja, za katera velja obrtni zakon, kakor tudi ona, na katera je veljavnost delovnega prava obrtnega zakona razširjena v § 433 tega zakona. Poleg tega našteva uredba, ki ponavlja izrečno tudi nekatera službena razmerja po obrtnem zakonu (na pr. zaposlitve pri gospodarskih zadrugah, pri pooblaščenih inženirjih), še več vrst drugih službojemnikov;⁴ glede oseb, zaposlenih na kmetijskih in gozdnih posestvih ter pri lovu in ribolovu je veljavnost uredbe omejena na tiste službojemnike, ki imajo „pravico do mesečnih ali večmesečnih prejemkov“ (odst. (2) § 8). Glede službojemnikov državnih in samoupravnih podjetij, zavodov in drugih ustanov velja uredba le, če ne veljajo zanje posebni zakonski predpisi;⁵ velja tudi za uslužbence občin, če zanje v občinskih statutih ni ugodnejših določb⁶

³ Uredba sama določa, da velja na vsem ozemlju kraljevine; poleg tega je bila še izrečno razširjena na banovino Hrvatsko (Narodne Novine št. 191). Uredba ima retroaktivno moč do 1. septembra 1959, če zahtevajo prizadeti sprejem v službo v 14 dneh od uveljavljenja uredbe, to je od 10. avgusta 1940.

⁴ Narodna banka, Privilegirana agrarna banka, mestne hranilnice in njih zveza, banovinske hranilnice, gospodarske zadruge, njih poslovne in revizijske zveze ter Glavna zadruga zveza (tudi zadruge in pomožne blagajne po § 119 zakona o gospodarskih zadrugah), ustanove socialnega zavarovanja in posredovanja dela, izdajanje in razpečevanje periodičnega tiska, pooblaščen inženirji, gospodarski svetovalci, trgovinski posredniki (senzali in mešetarji), razpečevanje srečk razredne loterije, prodaja tobaka in soli, pomorski in rečni promet (glede kmetijskih in gozdnih obratov ter lova in ribolova gl. zgoraj).

⁵ Glede honorarnih uslužbencev in dnevničarjev m. dr.: resor za gozdove in rudnike navodilo z dne 14. februarja 1940 (Sl. N. 41/XI), pravde navodilo z dne 4. marca 1940 (Sl. N. 64/XXI), soc. pol. in nar. zdravja izpr. z dne 7. oktobra 1959 (Sl. N. 252/LXXXI), poljedelstva razpis ministrskega sveta z dne 12. maja 1959, prosvete odlok št. 59.741 z dne 24. decembra 1959, pošte, tel. in tel. odlok št. 91.590 z dne 50. decembra 1959, vojske čl. 19 in 46 pravilnika o sprejemanju in postavljanju pogodbenih uradnikov, Sl. vojni list 1957, str. 74, zgradbe navodilo z dne 25. septembra 1959 (Sl. N. 252/LXXXI), odst. (2) čl. 3.

Glede delavcev državnih prometnih ustanov čl. 48 pravilnika z dne 24. junija 1959 (Sl. N. 154/LIII, Sl. L. 562).

⁶ Na pr. službena pragmatika za ljubljanske mestne uslužbence iz l. 1951 (§ 56).

(odst. ⁽³⁾ § 8). Uredba dopušča možnost, da se njena veljavnost razširi⁷ še na druga službena razmerja, in sicer z uredbo ministra za trgovino in industrijo ter ministra za socialno politiko in narodno zdravje (odst. ⁽⁴⁾ § 8).

Uredba velja za tiste službojemnike, ki so vpoklicani v vojaško službo v rednem, pripravnem, mobilnem in vojnem stanju (čl. 6 zak. o ustroju vojske in mornarice z dne 6. septembra 1929, Sl. N. 222/LXXXIX, Ur. l. 191) v kakršni koli lastnosti, izvemši službo v stalnem kadru (odst. ⁽¹⁾ § 1), tako da veljajo določbe uredbe tudi za službojemnike, pozvane na orožne vaje, kolikor ne izpolnjujejo pogojev za pravice po § 221 ob. z.

II. O h r a n i t e v s l u ž b e n e g a r a z m e r j a. Uredba postavlja načelo, da vojaška služba (razen zgoraj omenjene omejitve) „ne prekinja službenega razmerja“ (odst. ⁽¹⁾ § 1) ter je službodavec „dolžan, sprejeti svojega službojemnika zopet v službo, ko ga odpustijo iz vojaške službe“ (odst. ⁽²⁾ § 1). Iz tega izhaja, da službeno razmerje zaradi službojemnikovega odhoda v vojaško službo ne prestane, dasi odpade izvrševanje njega bistvene vsebine, namreč na službojemnikovi strani opravljanje službe, na službodavčevi strani pa (redoma) plačevanje prejemkov. Navzlic temu službeno razmerje obstoji. Zato nastajajo iz njega za obe stranki posledice, ki izvirajo iz samega obstoja službenega razmerja;⁸ ta čas se na pr. šteje službojemniku v službo v zvezi z določbami §§ 529, 552 in 553 ob. z.

Namen uredbe je, ohraniti službeno razmerje in s tem službojemniku njegovo delovno mesto, ki ga je zapustil zaradi izvrševanja svoje vojaške dolžnosti, do takrat, ko se vrne iz vojaške službe. Iz tega izhaja — izrečne določbe uredbe o tem nima —, da r a z v e z a službenega razmerja med tem časom s službodavčeve strani ni mogoča. Nasprotno je mogoč odpust iz važnega razloga po analogiji odst. ⁽⁴⁾ § 6 uredbe, prav tako tudi izstop. Tudi odpoved službenega razmerja s strani službojemnika ni niti izrečno prepovedana, niti ne nasprotuje namenu uredbe; uredba namreč ne daje službodavcu izpolnitvenega zahtevka nasproti vrnivšemu se službojemniku (nasprotno stališču § 1162^a o. d. z., § 240 ob. z.), ker prepušča vso iniciativo za oživljenje službenega razmerja službojemniku. Uredba ureja izrečno samo izjemen primer, namreč da je odšel službojemnik v vojaško

⁷ Razširitev z ozirom na zasebnopravna službena razmerja ni več mogoča, razen glede omejitve v odst. ⁽²⁾ § 8 i. f.

⁸ Nastajajo lahko tudi zahtevki iz tkzv. postranskih službenih dolžnosti, na pr. molčečnost, zvestoba itd.

službo potem, ko mu je bilo službeno razmerje odpovedano, a pred potekom odpovednega roka; v takem primeru odpoved službe ne velja in ima službojemnik navzlic taki odpovedi pravico, zahtevati po povratku iz vojaške službe zopetno zaposlitev (odst. ⁽¹⁾ § 6). Izjemno velja taka odpoved le v primeru prenehanja obratovanja po odst. ⁽²⁾ § 6.

Glede prejemkov za časa vojaškega službovanja službojemnika nima uredba nobenih določb. Načelno velja, da jih službodavec ni dolžan plačevati, če službojemnik — razen v primerih zakonsko urejenih zadržkov — ne službuje. Uredba (§ 10) napoveduje o tem vprašanju posebno ureditev; do takrat pa ostanejo v veljavi določbe § 221 ob. z.⁹

III. Obnovitev službovanja. Logična posledica določbe, da vojaško službovanje službenega razmerja ne prekine, bi bila, da službeno razmerje potem, ko ta zadržek odpade, avtomatično zopet oživi v polnem obsegu. Vendar ne ustanavlja uredba takega popolnega učinka ohranjenega službenega razmerja, temveč določa, da mora službojemnik v določenem roku zahtevati zopetni sprejem v službo in jo nastopiti (delno) na službodavčev poziv; v nekaterih primerih dopušča uredba službodavcu celo prosto odločitev o tem, ali sprejme službojemnika zopet na delo ali ne, in oslabi službojemnikov zahtevek na prednostno pravico do zaposlitve.

V vsakem primeru mora službojemnik zahtevati, da ga službodavec zopet sprejme v službo (§ 2, odst. ⁽²⁾ § 4). To svojo zahtevo more učinkovito sporočiti službodavcu v določenem roku, ki se ravna redoma po dolžini odpovednega roka: v 15 dneh, če ne presega zakonski ali dogovorjeni odpovedni rok 14 dni,¹⁰ ter v 8 dneh, če velja daljši odpovedni rok (§ 2). Rok za sporočilo te zahteve začne teči z odpustom iz vojaške službe ali s koncem zdravljenja v bolnici ter dovoljenega bolovanja in okrevanja. Posebni roki veljajo za sledeče primere: če je službodavec obnovil delo v svojem obratu v enem letu po ustavitvi (14 dni, odst. ⁽²⁾ § 4), če je službodavec po skrčenju obrata zopet zvišal šte-

⁹ Določbe § 221 ostanejo v veljavi seveda le za obseg delovnega prava obrtnega zakona in za službojemnike, ki so v službi že leto dni in so pozvani na orožne vaje. Za zopetno zaposlitev takih službojemnikov ne veljajo določbe uredbe, marveč § 221; njihovo službeno razmerje ne preneha in se nadaljuje po njihovem povratku v polnem obsegu, ne po določbah te uredbe. Glede razveze takih službenih razmerij velja § 251 ob. z.

¹⁰ Uredba govori o „roku najmanj 14 dni“, kar je pač redakcijska pomota, ker službena razmerja z odpovednimi roki pod 14 dni spričo splošne formulacije §§ 1 in 8 uredbe niso izvzeta iz obsega te uredbe.

vilo pomožnega osebja (5 meseci, odst. ⁽⁴⁾ § 4) in če se vrne službojemnik z zmanjšano delazmožnostjo (6 mesecev, § 5).

Na temelju pravočasno prijavljene zahteve za zopetni sprejem je službodavec načelno dolžan, sprejeti službojemnika v službo. To načelo velja neokrnjeno za službena razmerja, sklenjena za določen čas, če ta doba ob službojemnikovem odhodu v vojaško službo še ni potekla; v takem primeru se namreč službeno razmerje podaljša za čas vojaškega službovanja (odst. ⁽⁴⁾ § 1). Da ne more vplivati manjšanje števila pomožnega osebja (odst. ⁽³⁾ § 6) na zopetni sprejem takega službojemnika v službo, spričo izrečne določbe odst. ⁽⁴⁾ § 1 ni dvomljivo, dasi je treba opozoriti, da velja tudi za take službojemnike § 2 uredbe glede zahteve za sprejem. Glede ostalih službojemnikov je treba upoštevati sledečo važno omejitev službodavčevih obveznosti glede zopetnega sprejema: dolžan jih je „sprejeti samo v tolikem številu, kolikor ne presega števila službojemnikov iste vrste, normalno zaposlenih ob tem času pri tem službodavcu“ (odst. ⁽³⁾ § 4). Iz tega izhaja, da je dolžan službodavec zopet sprejeti samo toliko službojemnikov, kolikor znaša normalna zaposlitev v njegovem obratu ob tistem času, torej samo na tista delovna mesta, ki so bila zasedena ob odhodu službojemnikov na vojaško službo, in poleg tega, kolikor zasedba tistih mest ustreza sedanja normalni zaposlitvi (spričo sezonskega ali konjunktturnega valovanja); torej ni dolžan zasesti s povratniki niti tistih mest, ki zaradi vpoklicev v vojaško službo sploh niso bila izpraznjena, niti tistih, ki so morda obstajala ob času odhoda službojemnikov v vojaško službo, a so bila pred povratkom službojemnikov ukinjena. V primeru zvišanja števila pomožnega osebja imajo ti službojemniki prednostno pravico do zaposlitve (odst. ⁽⁴⁾ § 4).

Uredba ni dosledno rešila vprašanja, ali je dolžan službojemnik službo po svoji prijavi nastopiti takoj ali pa šele na službodavčev poziv. Dočim namreč določa odst. ⁽¹⁾ § 2, da „mora nastopiti službojemnik službo osmi dan oz. prvi delavnik po osmem dnevu po priobčitvi svoje zahteve službodavcu“, nalaga odst. ⁽²⁾ istega paragrafa službojemniku dolžnost, da mora nastopiti službo „v dveh dneh po priobčitvi službodavčevega poziva, vsekakor pa najdalj osmi dan oz. prvi delavnik po osmem dnevu po priobčitvi svoje zahteve službodavcu“.

V nekaterih primerih je službojemnikova pravica do zopetne zaposlitve skrčena na „prednostno pravico do zaposlitve“. Ta pravica pomeni, da mora službodavec, če namešča nove delovne sile, zaposliti predvsem

vrnivše se službojemnike. Te vrste zahtevke pritiče službojemnikom v primeru obnove obratovanja v enem letu (ker obrat v času vrnitve in med roki iz § 2 uredbe ni obratoval), seveda če se pravočasno prijavijo: če jih službodavec ne zaposli takoj, jih je dolžan imeti šest tednov v razvidu (odst. ⁽²⁾ § 4). Prav tako imajo le prednostno pravico do zaposlitve službojemniki, ki se vrnejo z zmanjšano delazmožnostjo (§ 5).

Uredba ureja izrečno delovne pogoje, ki veljajo v primeru zopetne zaposlitve. Glede njih postavlja načelo, da je službodavec dolžan zaposliti službojemnika po njegovem povratku „po istih pogojih, po katerih je delal pred vpoklicem v vojaško službo, oz. po pogojih, ki so bili dogovorjeni pred tem vpoklicem“ (odst. ⁽²⁾ § 1). Vendar delovni pogoji iz tega trenutka ne ostanejo togi, temveč se spreminjajo med službojemnikovo odsotnostjo — in torej brez njegovega sodelovanja — avtomatično, tako, kakor se spreminjajo delovni pogoji (na pr. prejemki, delovni čas) istovrstnih službojemnikov v dotičnem obratu (odst. ⁽³⁾ § 1). Po povratku na svoje delovno mesto zateče službojemnik torej take delovne pogoje, kakršni so se oblikovali za istovrstne zaposlitve v dotičnem obratu, in sicer na kakršnem koli pravnem temelju. Isto načelo velja tudi glede službojemnikov, ki imajo prednostno pravico do zaposlitve; tudi oni se nameste „po enakih pogojih“ (odst. ⁽²⁾ § 6). Iz tega izhaja, da mora biti zaposlen vrnivši se službojemnik pod najmanj takimi delovnimi pogoji, kakor veljajo v tem času za službojemnike iste vrste. Ti pogoji so lahko v primeri s pogoji, ki so veljali ob času odhoda službojemnika v vojaško službo, ugodnejši ali slabši.

Poleg tega je službeno razmerje ponovno zaposlenega službojemnika zaščiteno nasproti odpovedi s strani službodavca v toliko, da mu v prvem mesecu po povratku v službo ne more odpovedati, razen v posebnih primerih, ki so v zvezi s spremembami v obratovanju (odst. ⁽³⁾ § 6). Pač pa je mogoč odpust iz važnega razloga, razen zaradi zadržka, povzročenega z boleznijo ali nezgodo (odst. ⁽⁴⁾ § 6).¹¹

V neposredni zvezi z zaposlitvijo povratnikov je vprašanje razveze službenega razmerja njihovih dotedanjih namestnikov. Skladno rokom za zopetni sprejem v službo (§ 2) je določila uredba za razvezo službenih razmerij namestnikov izjemen odpovedni rok 6 delavnikov. Ta odpo-

¹¹ Uredba se sklicuje sicer samo na t. 9 § 239 ob. z., vendar se je treba glede na službeno razmerje po drugih zakonih ozirati na stvarno vsebino te točke.

vedni rok velja — ne glede na zakonski ali ev. dogovorjeni odpovedni rok — samo za tiste službojemnike, ki so bili za določen (odst. ⁽²⁾ § 5) ali nedoločen čas sprejeti v službo kot namestniki vpoklicanih službojemnikov (torej ne službojemnikov, ki so bili že prej zaposleni, a so prevzeli le dotično delo) in za primer povratka dotičnih službojemnikov, ki so jih nadomestovali (§ 5).

IV. Oprostitve od obveznosti. Razumljivo je, da ne more biti službodavec zavezan ponovno zaposliti službojemnike, če je obrat ustavljen ali dotično delovno mesto na kak drug način ukinjeno. Oprostitev obveznosti iz tega razloga je lahko popolna ali delna.

Popolnoma je oproščen službodavec dolžnosti ponovne zaposlitve, če je „delo prenehalo“, torej je bil dotični obrat ukinjen (t. 1 § 4) ali pa če je bilo „delo popolnoma ustavljeno ali ustavljeno v samostojnem delu ali v delavnici podjetja kot celoti“ (t. 2 § 4). Poleg teh razlogov, ki leže v obratu samem, je oproščen službodavec dolžnosti ponovne zaposlitve, če je bil dotični službojemnik zaposlen pri nekem časovno določenem delu in je ta čas potekel (t. 3 § 4), ali pa je bil zaposlen posebej za določena dela in so ta dela končana (t. 4 § 4). Če se tako obratovanje (dvomljivo, ali samo po t. 1 in 2) v enem letu obnovi, imajo vrnivši se službojemniki prednostno pravico do zaposlitve (odst. ⁽²⁾ § 4).¹²

Delno je službodavec oproščen obveznosti zopetne zaposlitve v primerih redukcij v obratu (odst. ⁽³⁾ § 4, gl. zgoraj III.). Če službodavec število svojega pomožnega osebja zopet zviša, je „dolžan v treh mesecih sprejeti na delo predvsem takega službojemnika po § 1 te uredbe“ (odst. ⁽⁴⁾ § 4).

V. Kršitve. Podčrtati je treba, da ne ustanavlja uredba za kršitev svojih določb nobenih kazenskih sankcij. Posledice kršitev so torej zgolj civilnopravne. V primeru, da službodavec ne sprejme v službo vrnivšega se službojemnika, uredba — skladno načelu, izraženemu v § 1162^b o. d. z. — ne priznava službojemniku izpolnitvenega zahtevka, marveč mu daje le „o d š k o d n i n o za ves čas, do-

¹² Določbo odst. ⁽⁵⁾ § 4, da ne veljajo izjeme po točkah 1 in 2 (?) odst. ⁽¹⁾ tega paragrafa v primeru, če se obrat obnovi na drugem kraju ali v drugi obliki v treh mesecih, je razumeti pač tako, da službodavec v primeru obnove obrata na drugem kraju ali v drugi obliki ni oproščen obveznosti po tej uredbi, in sicer če obnovi obrat v 3 mesecih, torej spričo spremembe kraja in oblike (predmeta?) obratovanja v primeri z enoletnim rokom iz odst. ⁽²⁾ tega paragrafa v krajšem roku.

kler se službeno razmerje po predpisih zakona o obrtih ne konča“ (odst. (6) § 4). Glede obsega te odškodnine je treba upoštevati pač obče delovnopravne določbe (§ 1162^b odz., § 241 ob. z. itd.), ki pavšalirajo službojemnikovo odškodnino v primeru protipravne razveze službenega razmerja s strani službodavca na prejemke za odpovedni rok ali pogodbeno določeno dobo službenega razmerja. To je verjetno tudi smisel navedene določbe uredbe, ki se sklicuje samo na predpise zakona o obrtih; pri tem gre prej za netočno formulacijo, nego za zenačenje odpovednih dob po raznih pravnih virih in s tem odškodninskih zahtevkov odklonjenih službojemnikov.

Službodavec more kršiti predpise uredbe na dva načina: da sploh ne sprejme službojemnika zopet v službo ali pa da po sprejemu razveže službeno razmerje. V prvem primeru je dolžan plačati odklonjenemu službojemniku prejemke za čas odpovednega roka ali dogovorjene dobe službenega razmerja, v drugem primeru — samo spričo razveze službenega razmerja v prvem mesecu po zopetni zaposlitvi — sorazmerni del prejemkov, odpadajočih na ta mesec (odst. (3) § 6), poleg tega še za odpovedni rok ali dogovorjeno dobo trajanja službenega razmerja.

VI. S p o r i. Uredba uvaja glede vseh sporov, ki bi nastali pri uporabi njenih določb, posredovanje občin upravnih oblastev prve stopnje, v krajih pa, kjer je inspekcija dela, inspekcije dela, seveda samo glede obratov, za katere je pristojna (§ 1 zakona o inspekciji dela). To posredovanje je neobvezno, tako da sporni stranki nista dolžni opraviti posredovalno postopanje, preden nastopita pravdno pot. Posredovalno postopanje lahko sproži vsaka stranka; zanj veljajo predpisi zakona o občem upravnem postopku, ki jim dodaja uredba samo predpise za pospešitev postopanja: posredovalno oblastvo mora vzeti stvar takoj v postopek ter ga končati v osmih dneh. Zahteve strank ter izid posredovanja mora zapisniško ugotoviti; če ne pride do sporazuma, mora posredovalno oblastvo napotiti nezadovoljno stranko na sodišče. Posredovalni postopek je oproščen vsake takse.

V vseh sporih, ki nastajajo med strankama službenega razmerja v zvezi z uporabo te uredbe, sodijo pristojna sodišča, kolikor ne bi bili pristojni razsodniški odbori (§ 343 ob. z.).